

SHLOMO AVINERI*

Chaim Arlosoroff cionista szocializmusa

(*The Socialist Zionism of Chaim Arlosoroff. The Jerusalem Quarterly, 1985/4. 68–87.*)

A cionista munkásmozgalom egyik kiemelkedő alakja, a Zsidó Ügynökség Palesztina megalapításáért (Jewish Agency for Palestine) politikai osztályának vezetője, Chaim Arlosoroff 1933-ban vált gyilkosság áldozatává. Az ez idő óta egyre mélyülő szakadék a munkáspárti cionizmus (Labor Zionism) hívei és a revizionisták (Revisionists) között beárnyékolja Chaim Arlosoroff politikai nagyságát és szellemi örökségét is. Hiszen Arlosoroff nemcsak egyszerűen egy elmérgesedett vita középpontjában álló gyakorlati politikus, de szellemileg igen nagyformátumú ember volt, olyan, amilyen kevés akadt a cionista mozgalom vezetői között.

Ugyanakkor meglehetősen ellentmondásos egyéniség volt. Ukrajnában született, de Németországban nőtt fel; politikai gondolkodásában így ötvöződtek az orosz narodnyik nézetek olyan elméletekkel, amelyek a német nemzeti romantikus ifjúsági mozgalomban gyökereztek. A munkáspárti cionizmus *Hapoel Hatzair* szárnyához, egy erkölcsi-etikai orientált-ságú irányzathoz tartozott, ugyanakkor erősen kötődött a nemzetközi szocialista mozgalomhoz és annak marxista örökségéhez. Írásai olyan eltérő teoretikusokat idéztek meg, mint Kropotkin, Nietzsche vagy A.D. Gordon, és – bár szellemileg az anarchista nézetekhez járt közel – Arlosoroff fölismerte a központi politikai struktúra szükségességét a modern társadalomban általában, és a cionista mozgalom fejlődésében különösen.

Werner Sombart német szociológus irányítása alatt írta meg doktori disszertációját Marx osztályharc-elméletéről; az 1920-as évek közepén

*Shlomo Avineri [Herbert Samuel, a jeruzsálemi Hebrew University politikai tudományok professzora, szerzője annak a közeljövőben megjelenő könyvnek, melynek címe *Moses Hess: Prophet of Communism and Zionism* (Moses Hess: A kommunizmus és a cionizmus prófétája).

Ezt a cikket a Woodrow Wilson International Center for Scholars tagjaként Washingtonban írta.]

azonban úgy döntött, hogy inkább kivándorol Izrael népének földjére, minthogy egy német egyetemen tanítson.

A cionista mozgalomban kevés embernek volt ilyen gazdag életútja – és amikor meggyilkolták, Arlosoroff még csak 34 éves volt.

Írásai, melyek halála után jelentek meg egy összegyűjtött hétköztetes héber kiadásban, tartalmazzák tudományos értekezéseit a marxizmusról és az anarchizmusról csakúgy, mint polemikus röpiratait azokról a gyakorlati politikai problémákról, amelyekkel a cionista mozgalomnak számolnia kell. Lenyűgözően egyedi gondolkodásmódja az elméleti szigorúság és a gyakorlati alkalmazás ötvözete.

I

Chaim Arlosoroff cionista szocializmusának elemzéséhez bevezetésképpen legjobb első programadó írását megnézni. Ez az írás, mint Arlosoroff legtöbb műve, németül jelent meg, „Jüdischer Volkssozialismus” címen. 1919-ben látott napvilágot, amikor szerzője csupán 19 éves volt; az írást nevezhetnénk akár szellemi *tour de force*-nak is. Maga a *Volkssozialismus* kifejezés egyfelől az orosz *narodnyik* elméletek hatásáról árulkodik, másrészt viszont tükrözi a korszak romantikus német ifjúsági mozgalmának stílusjegyeit. E mozgalom a modern ipari civilizáció elleni lázadást a „vissza a természethez” jelszavával kapcsolta össze és a történelmi, sőt olykor mitikus múltból vett képzetek és értékek itattak át. Másrészt a „szocializmus” terminus használata – ezt a szót a cionista *Hapoel Hatzair* („Ifjú munkások”) mozgalom, melynek Arlosoroff is tagja volt, kerülni próbálta – egyértelmű utalással egy fajta „népi szocializmus”-ra a nacionalizmusról alkotott marxista doktrínér nézetek világos tagadása volt.

Ugyanakkor a társadalmi-gazdasági elemzés ebben az írásában módszereiben és elemző eszközeiben is több hasonlóságot mutat Marxhoz.

Politikai szempontból is sokcélú írás ez. Célba vette a liberális, polgári „általános” cionistákat, akik a cionizmus és a szocializmus bármiféle kombinációját idegennek és félrevezetőnek találták a végső céltól, a zsidó megújulástól. Arlosoroff vitairata azonban ugyanúgy támadta azokat a zsidó származású európai szocialistákat, is, akik tagadták valamiféle specifikusan zsidó-orientáció jogosságát az emberiség általuk univerzálisnak képzelt megváltásában. A cionista szocializmusban Arlosoroff megoldást keresett mindkét iskola elméleti és politikai hiányosságaira.

Írását azzal kezdte, ami véleménye szerint a legalapvetőbb hibája a modern szocializmusnak, ill. különösen Marx szocializmusának: vagyis a nemzeti sajátosságok alulértékelése az emberiség történetében, és a proletariátus egyenlőségért folytatott küzdelmében. Az első világháború keserű tanulságát, a munkásszolidaritás megtörését is szem előtt tartva, Arlosoroff jelentős megállapítást tesz: a hagyományos szocializmus fatális tévedése volt a történelem hulladékgyűjtőjébe hajítani a nacionalizmust. Mivel a szocialista mozgalom célul tűzte ki mindenfajta elnyomás megszüntetését, és mivel a modern állam, mint a proletariátus elnyomásának eszköze, modern nemzet-államként jelent meg, a szocializmus e két dolgot – elnyomást és nacionalizmust – összefonódottnak tekintette, és ezért a munkásosztályon belüli nemzeti-nacionalista erőket figyelmen kívül hagyta.

A zsidó történelmi tudatot és a német oktatás felhangjait egyaránt tükröző írásában Arlosoroff a következőket fejt ki: „De a sorsközösség (*Schicksalgemeinschaft*) és a nemzeti lét közösségének vállalása ugyanúgy vonzást gyakorol a munkásra, mint a társadalom bármely más tagjára. Hiszen a munkás is szereti anyanyelvét, melyen kedves altatódalait énekeltek neki, a nyelvet, melyen szülei szellemi emléke megidéződik. Szülőföldjét is szereti, honfitársait, a színes népi hagyományokat, öltözeteket; az eget is szereti hazája fölött, a mezőket és városokat. Önmagában hordozza népe kulturális örökségét; önmaga lényege, szellemi léte megegyezik népe lényegével és szellemi létével.” Következésképpen Arlosoroff nem javasolja egyfajta absztrakt egyetemességnek, valamiféle megkülönböztetés nélküli kozmopolitizmusnak a követését; javasolja helyette, hogy a szocialista mozgalom próbálkozzon inkább egy nemzetközi proletár öntudat megalapozásával, amely elfogadja a pluralizmust és a nemzeti sajátosságokat különbözően értékeli. „Még ha a szocializmust mint elméletet el is vonatkoztathatjuk ezektől a különbségektől, mint mozgalmat, amely gyakorlati célokat irányoz elő, a szocializmust fel kell osztani szocialista népi mozgalmak sorozatára, melyek egymástól kultúrájukban, nyelvükben, irányultságukban, szándékaikban és módszereikben nagyon is eltérőek lehetnek.” Ha a pluralizmus és a nemzeti kultúra sokféleségének elfogadása gyökeret verne a szocialista mozgalomban az első világháborút követően, érvel Arlosoroff, akkor ez, *a fortiori*, a zsidó kérdés megoldásában is útmutató lehet. Hiszen semmi kétség nincs afelől, hogy a probléma specifikus természete ebben az esetben nyilvánvalóbb, mint sok más esetben. Azonban világos, mutat rá, hogy sok szocialista, köztük

zsidó szocialisták is, még mindig ragaszkodnak egy elvont univerzalizmus-hoz. Megpróbálják figyelmen kívül hagyni a zsidókérdés sajátosan nemzeti vonásait, és mindezt megkísérik a nemzetközi felszabadítás általános rubrikájába írni.

A hagyományos szocializmus elvont internacionalizmusa elleni érvelésének ezen a pontján Arlosoroff eltér az ún. „általános” cionistáktól, akik tagadták mindenféle forradalmi szocialista eszmék jogosultságát a cionizmuson belül. Ami a zsidó nép különleges helyzetét jellemzi az nem egyszerűen a *politikai* függetlenség hiánya, de a *gazdasági* függőség a diaszpórában, vagyis a hatékony infrastruktúra hiánya a zsidó közösségekben belül. A zsidó nép kiűzetése földjéről és a politikai függetlenség elvesztése egy időben történt, mondja Arlosoroff, egy létező gazdasági szerkezet szétválasztásával, és nemzetnek és társadalomnak a megszüntetésével.

A cionizmus célja tehát, hogy a zsidó népet visszavezze földjére és hazájába, és: „Addig nem leszünk újra nemzetté, nem lesz kultúránk és újjászületésünk vagy küldetésünk, amíg ismét meg nem tanuljuk, hogyan kell dolgoznunk”, írja Arlosoroff. Nyelvezetében jól tetten érhető A.D. Gordon hatása.

Vagyis a zsidó nép visszatérése ősi földjére azt is jelenti fogja, hogy visszatérnek a munkához – hiszen a haza, az otthon fogalma a fizikai földet is magában foglalja, ami anyagi bázisa egy gazdasági és kulturális újjászületésnek. Marx filozófiai materializmusának bírálatakor Arlosoroff mindig tisztában volt avval a ténnyel, hogy a zsidó nép politikai és kulturális felépítményében nem lehetséges addig változás, amíg nem következik be radikális átalakulás a zsidó társadalom gazdasági körülményeiben.

Ezért Arlosoroff számára világossá vált, hogy a cionizmus sikere nagymértékben függ attól, hogy mennyire válik tömegmértetűvé. Nemcsak a középosztálybeli zsidó értelmiség szellemi agóniájára építve, de sokkal inkább a kelet-európai zsidóság létének tényleges fenyegetettségére. Ezeket a zsidó tömegeket kell visszahozni az alkotó életbe, és erre nem képes egy olyan cionista mozgalom, amelyik tisztán csak burzsoá kapitalista terminusokban tud gondolkodni: „A nemzet új élete egy újjáalakított társadalmat is követel. Lehet-e vajon azt képzelni, hogy egy ember, aki nehéz küzdelemben éppen most nyerte vissza nemzeti függetlenségét, újra aláveti magát egy kapitalista igrának?” kérdi Arlosoroff. Fenntartja azt az álláspontját, hogy a nemzeti és társadalmi felszabadítást

együttesen kell kivívni Izrael földjén. Arlosoroff számára a cionizmus nem lehet sikeres a szocializmus nélkül, a zsidó szocializmus pedig nem győzhet a nacionalizmus nélkül. Az osztályharcról alkotott hagyományos marxista felfogás, amely felől Arlosoroffnak, (mint annyi más etikai szocialistának is a német revizionisták közül) kétségei voltak, a zsidókérdésben sokkal inkább problémásnak tünnek. Részben azért, mert a diaszpórán belül nem volt kitapintható zsidó proletariátus; a zsidó Volksszocializmus-nak éppen az volt az egyik célja, hogy Palesztinában a zsidó lét körülményeinek megváltoztatása részeként a proletariátus létrejöheszen.

A kézi munkához való visszatérés Arlosoroff számára kétirányú célt szolgált. Először is ez újból összeköti majd a zsidókat földjükkel, összekapcsolja a zsidó népet a munkával; az ipari munkásság elidegenedésének problémája is, ami Nyugaton a kapitalista társadalmakban már létező jelenség volt, kikerülhető ezzel. Az együttesen dolgozó munkások nemzetközössége Palesztinában példája lehet a világon mindenütt a szocialista mozgalomnak. Így integrálódik az egyedi és az egyetemes a zsidók nemzeti és társadalmi megváltásának küldetésébe.

Palesztinában „kertes városokat és iparosított falvakat” hoznak majd létre, és így, Arlosoroff szerint, a „falusi élet együgyűségét” (hogy Marx kevésbé elegáns kifejezését használjuk) és az iparosodott városok elidegenítő hatását is kikerülhetik ebben az újfajta társadalomban.

Arlosoroff szerint a marxista szocializmus figyelmen kívül hagyta a szocialista vízió etikai dimenzióit is, és így a szocializmus vonzerejének kiterjedését néha „ízléshatárok” közé szorította. Így a marxizmus, érdekes módon, a gazdasági liberalizmus tükörképévé vált, ami pedig az emberi motivációt pusztán a gazdasági önérdék működésének tekintette. Ez a fajta „vaskos” materializmus a cionizmussal kapcsolatban is tévedett, mivel „a történelem egyetlen vastörvénye sem, egyetlen általános gazdasági törvényszerűség, semmilyen objektív történelmi folyamat sem tudja Izrael népét hazájába visszavezetni... Nincs az a történelmi materializmus, amely e küldetéshez szükséges erőket produkálni képes – kizárólag a nemzeti idealizmus emberfeletti erőfeszítése”.

Gordon idealizmusának és a nitzschei akaraterőnek ez a kombinációja máshol is megjelenik Arlosoroffnál. Az úttörők, a megszállott–elhivatott nyomjelzők, avagy *halutz*-ok felemelkedésének tervezete, akiket példaként lehetne a kivándorló zsidó tömegek elé állítani, akik alkotják majd Palesztinában a zsidó társadalom szerkezetét. Ennek a fajta társadalomnak a következők lennének az összetevői: a földek közös tulajdonba

vétele, társadalmi ellenőrzés a természeti javak fölött, mezőgazdasági kommunális és kooperációs falvak kiépítése, és a mezőgazdasági javak és termékek együttes ipari földolgozása. Mindezt zsidó munkaerő állítaná elő, és ezzel a *déclassé* közép-osztály termelő mezőgazdasági és ipari munkásokká válna anélkül, hogy megsértenék az arab *fellah*-hot: „mivel minden, amit zsidó létnek nevezünk, a saját kezünk munkája által kell hogy megteremtődjék.”

Arlosoroff egy ellentmondásos ponton fejezi be vitairatát. A többi nemzetnél, ahol a nemzeti lét elfogadott tény, a szocializmus a létező történelmi valóság tagadásából tud kiindulni, és a nemzeti kultúra ellen indul rohamra. De a zsidóság esetében, ahol nem létezik egy tényleges gazdasági szerkezet, az egyetlen kapocs, amellyel a zsidók a világ minden tájáról egymáshoz tartozhatnak, pontosan a zsidó lét kulturális aspektusa, az együvé tartozás és a történelmi folyamatosság tudata. Ennél fogva ami megkülönbözteti a Volksszocializmus zsidó elágazását a többi európai szocializmustól az nem más, mint a kulturális kérdések megoldásában felállítandó stratégiák különbözőége.

Tehát a kulturális területen, és nem a gazdasági téren, ami nem is létezik, kell a zsidó szocialista forradalmat elindítani. Arlosoroff szavaival szólva, a zsidó szocializmus „kulturális forradalommal” kell hogy elkezdődjék; vagyis a közös történelmi múlt újrafelfedezése és újraértékelése, a nemzeti kultúra szimbólumainak és képzeteinek újjáteremtése, a zsidó ünnepek és hagyományok reinterpretálása, a héber nyelv megújítása, hogy egy intellektuális *jeu d'esprit* szalonnyelvből a nemzeti öntudatot a tömegeknek közvetítő nyelvvé váljon.

Továbbá, érvel Arlosoroff, amíg a zsidó nép nem rendelkezik életképes proletariátussal, amely a gazdasági termelési alap hiányából adódik, addig „proletár nemzet” lesznek. Csakúgy, mint a korszak orosz és német radikálisai, akik saját nemzetükre használták ezt a kifejezést, Arlosoroff a zsidó kontextusba ágyazza. A zsidó nacionalizmus, szerinte, „az éhség és az elnyomottság nacionalizmusa”, és mint proletár nemzet a zsidók „nem a hódítás irányába törek előre, pusztán biztosítékot kérnek egy nép függetlenségének megtartásához, mert ragaszkodnak kulturális örökségükhöz és jövőjükhöz.”

Arlosoroff szocializmusról alkotott nézeteit egészíti ki az a másik kötet, amelyben az orosz anarchista Pjotr Kropotkinról szóló tanulmánya is található. 1925-ben jelent meg, és — annak ellenére, hogy egy kissé zavaros — a Kropotkinról valaha is írt egyik legjobb számvetés. Arlosoroff

két okból is közel állónak érzi magát Kropotkinhoz: ő is kitartott amellett, hogy pusztán csak az osztályérdek nem tekinthető a történelmi fejlődés meghatározó részeként, hogy a szolidaritás és együttműködés központi kérdése az emberi létnek. Arlosoroff rámutatott arra is, hogy Kropotkinnak sikerült megszabadítania magát a középkorról alkotott konvencionális racionalista előítéletek alól (amelyet az ortodox szocializmus elfogadott). Mint a középkori társadalmi feltételek minden modern bírálójának, a szocialistáknak is értékelniük kell a középkori falusi kommunák egymást segítő tevékenységét, érvel Arlosoroff. Itt megint csak nehéz lenne letagadni az orosz narodnyikok és a historizáló német nemzeti romantika együttes hatását.

Arlosoroff különbséget tesz, ahogyan ő nevezi, egyéni anarchizmus (mint például Max Stirner) és társadalmi anarchizmus, mint Proudhon és Kropotkin anarchizmusa között. Az előbbi tisztán egoizmusból fakad, míg az utóbbi kommunális együttérzésen alapul. A nem-állami irányítású együttműködési modellt Arlosoroff mint a jövőbeli, Izrael földjén megtehető, kooperatív és kommunális élet alapját veszi át Kropotkin elméletéből. Így a *kibbutz*, ez a sajátosan cionista szocialista képződmény, Arlosoroffnál egyetemes jelentőségűvé emelkedett, és a termelés megindításának és újjászervezésének specifikus megoldása szinte integrálódott az általános történelmi fejlődésbe.

Ugyanebben az évben jelent meg egy másik esszéje *Az osztályharcok történetéről* (On the History of Class Warfare) címmel. Ebben az írásában, mely lényegében doktori disszertációján alapul, rámutat arra, hogy Marx „osztály” koncepciója messze nem világos vagy jól behatárolt. Szerinte a *Kommunista Kiáltvány*-ban kifejtett elmélet az osztályellentétekről túlságosan egyszerű, sőt együgyű, míg *A tőke* III. kötetében Marx, ha nem is teljesen kimerítően, lényegesen árnyaltabban dolgozta ki elméletét az osztályok rétegződéséről. Arlosoroff tárgyalja Marxnak Németország és Franciaország osztályviszonyairól szóló történelmi esszéit is, melyek az 1848-as forradalmakat és az azt követő időszakot vizsgálják, és ismét hangsúlyozza, hogy ezekben a tanulmányokban mennyire csiszolt és sokoldalú az osztályharcról alkotott marxi elmélet kidolgozása. Arlosoroffnak ezt az írását abból a szempontból is jelentősnek tarthatjuk, hogy a marxizmus fejlődésében komoly történelmi értékkel bír, amennyiben Marx társadalom elméletéről szóló vitában íródott számos kiadványt indít útjára, melyek igazán nagy jelentőséget csak néhány évtized elteltével nyernek, amikor majd Marx korai írásait is fölfedezik.

A *Hapoel Hatzair* 1926-os kongresszusán Arlosoroff ezeket az elméleti meglátásait a napi politikai lehetőségekre lefordítva mondta el programbeszédében. A beszéd, melynek címe „*Osztályharc Izrael földjén*”, egy sor általános elméleti fejtegetéssel indul, melyek a szocializmus milyenségét taglalják, illetve megpróbálja alkalmazni ezeket a zsidó viszonyokra. Az előadó távolról sem doktrinér univerzalista; a nálánál jóval etnocentrikusabb társait óvatosan figyelmezteti, hogy a zsidóság sajátos helyzete nem zárja ki azt, hogy a zsidó kérdést – és a problémák megoldását – helyezték a történelmi fejlődés és a társadalomkritika általános elméletén belülre.

Ebben a beszédében hangzik el a nacionalizmusról alkotott marxista elmélet újabb kritikája; a helyzet ugyanis egészen más dimenziókat nyer akkor, amikor a társadalmi rétegződés és formáció mellett felvetődik a gyarmatosító elnyomás problémája is. Az angol mandátumú Palesztinában a zsidó kapitalisták ugyanúgy idegen hatalom alattvalói, mint a zsidó munkások. Így ebben a függő helyzetben az együttérzés még erősebben köti össze a zsidó burzsoáziát és proletariátust, mint egyéb körülmények között. Továbbá, a szocialistáknak szembe kell nézni két nép, a zsidók és az arabok problémájával. Mindketten idegen elnyomás alatt szenvednek, de a „mindkét nép proletariátusának összefogása a kapitalizmus ellen” leegyszerűsített frazeológiája nem adekvát helyettesítése e bonyolult helyzet részletes társadalmi elemzésének.

Korábban említettük, hogy Arlosoroff már legelső művében kifejtette: a „kultúrális forradalom” az egyik legalapvetőbb összetevője a cionista átalakulásnak. Hét évvel később, már Palesztinában, volt alkalma megfigyelni a fejlődés menetét, Arlosoroff úgy ítéli meg, hogy a kultúrális forradalom a cionista munkáspárti mozgalom égisze alatt valójában már el is kezdődött. Más társadalmakban a proletariátus nagymértékben elidegenedett a nemzeti kultúrától, mégpedig a társadalomtól és annak meghatározó értékeitől való általános elidegenedés folyamatában. A cionizmus esetében a szocialista mozgalmat támogatja és erősíti a zsidó társadalom értelmiségi rétege: tanárok, írók, művészek és más értelmiségiek válnak a mozgalom elválaszthatatlan részeseivé Palesztinában. Újfajta nemzeti kultúra kialakítása folyik itt, és legfőképpen a munkásmozgalom és annak intézményei segítenek megszületésében. Mindez elsősorban Arlosoroff érzékenységének köszönhető. Elsők között ismerte föl, már az 1920-as évek közepén, a szocializmus alatti történelmi fejlődés kultúrális lehetőségeit, a munkáspárti cionizmus domináns szerepét az új civi-

lizáció kialakításában, szerepüket az irodalom, a művészet, a költészet, a festészet és a zene területén csakúgy, mint az ország földrajza, állat- és növénytana iránti érdeklődés fölélesztésében.

Mivel Palesztinában még nem alakult ki a nemzeti termelés, ezért nem tűzhatték ki célul a megtermelt javak feletti ellenőrzésért vívott osztályharc elindítását, hiszen ezeket a javakat először elő kellett állítani. A cionista mozgalom lényege, és ezzel Arlosoroff a marxista *Poalei Zion* jóval ortodoxabb balszárnyával szemben szállt síkra, nem az, hogy a nemzetgazdaság tiszteletet parancsoló magasságait hódítsák meg, hanem először is egy ilyen nemzetgazdaság megteremtése. Arlosoroff ironikus megjegyzése azokat veszi célba a *Poalei Zion* pártjából, akik már egy modern kapitalista társadalmat képzelnek „felfúj” gazdasággal oda, ahol a modern gazdaságnak csak a csirái vannak meg. Ilyen körülmények között az osztályharcra szóló felhívás pusztá fantáziálás.

A szocializmus bevezetése Izrael földjén nem szorítja ki a meglévő kapitalista társadalmi rendet, hiszen először létre kell hozni ezt a rendszert. Azok akik Palesztinában kiépítenek egy modern gazdaságot, az ellenőrzést is megszerzik fölötte. Arlosoroff ezért nem osztályharcos szocializmust hirdet meg, hanem „építő szocializmust”.

Mindezek az elméleti eszme-futtatások az alapját képezték annak, amire Arlosoroff józan megítéléssel építette föl politikáját a Palesztinában útjára indított cionista vállalkozást követően. Az erről szóló írásokat az ún. Negyedik *Aliyah*-ról 1925 ill. 1926-ban íródott két esszéjében találjuk meg, illetve egy korábbi, 1923-ban készített feljegyzésében a *Zsidó Ügy-nökség Pénzügyei*-ről. Mind a cikkek, mind pedig a memorandum megpróbálja felmérni a palesztinai zsidó telepek társadalmi és gazdasági természetét.

Arlosoroff legerősebb támadása az ún. általános cionisták ellen, akik gyűlöltek minden szocialista kísérletezést a cionizmuson belül, az 1923-as memorandum egy megtámadhatatlan elméleti propozícióval kezdődik. Még a *laissez-faire* legradikálisabb hívei is elismerik, hogy egyetlen országban sem lehet a társadalom minden szféráját a szabad vállalkozásoknak átengedni. Még a legfejlettebb kapitalista országok példája is azt mutatja, hogy bizonyos területeket feltétlenül állami irányítás alá kell vonni. Ezek a területek a kül- és belbiztonság, az oktatás és a közegészségügy. Az állam feladatai közé tartozik továbbá a földek művelhetővé tétele, erdők telepítése, mocsarak lecsapolása, a csatorna- és úthálózat kiépítése.

Furcsa, mondja Arlosoroff, hogy ami elfogahdató még a leginkább *laissez-faire*-hivő ipari országokban is, a burzsoá, „általános” cionisták véleménye szerint kárhozatos lenne Palesztina esetében. A fent említett szektorokat egyébiránt, amelyek valamennyi kapitalista országban állami kezelésben vannak, Palesztinában még előbb meg is kell teremteni. De hogyan lenne képes a szabadpiac ilyen szektorokat kiépíteni e fejletlen körülmények között, amikor még a fejlett ipari társadalmakban is a kormány és más közhivatalok irányítják ezeket? Amikor a polgári „általános” cionisták ellenzik, hogy a cionista mozgalom beavatkozzon ezekbe a szektorokba, melyeket a kapitalista társadalmakban így vagy úgy hatóságok irányítanak, akkor egy olyan álláspont mellett tartanak ki, ami ellenkezik a hagyományosan *laissez-faire* filozófiával.

Az egyértelmű, hogy az angol mandátumú kormány nem szándékozik és nem is lenne képes a felelősséget vállalni, ezért magának a mozgalomnak kell az infrastruktúra ezen alapvető beruházásait, mint például oktatás, egészségügy, stb., ellenőrzése alá vonnia. És nem szükséges szocialistának lenni ahhoz, hogy valaki támogassa a közös cionista részvételt mindezen szükségszerű beruházások létrehozásában a palesztinai zsidó közösség érdekében.

Az is valószínű, hogy a magánvállalkozások nem képesek a nemzetgazdaság infrastruktúrájának kiépítésére; hiszen a magánvállalkozók – a piac belső törvényei alapján – tőkájukat azokba a szektorokba irányítják, ahol olcsó arab munkaerőhöz juthatnak. Azonkívül inkább azokat a befektetéseket részesítik előnyben, amelyekkel gyorsan juthatnak profit-hoz, mint a nemzetgazdaság kiépítéséhez szükséges hosszútávú beruházásokat. A gazdasági alapok megteremtéséhez szükséges infrastruktúra kiépítésére csakis egy olyan állami szektor képes, amelyik a hosszútávú beruházásokkal sincs kitéve az állandó piaci változásoknak, és közös forrásból tudja fedezni a drágább zsidó munkaerőt. Senki sem kötelezheti a kapitalista magánvállalkozókat, ha mégoly cionista meggyőződéssel is bírnak, hogy hagyják figyelmen kívül a piac törvényeit, amely törvények egyébként nem segítik elő egy zsidó nemzetgazdaság kiépítését.

Arlosoroff a Negyedik *Aliyah*-ról szóló kritikájában írta, hogy 1925 körül első ízben fordult elő, hogy antiszemita politika hatására nagy tömegben vándoroltak Palesztinába középosztálybeli emberek Lengyelországból. Viszonylag komoly mennyiségű tőkét hoztak magukkal és a városi központokban telepedtek le. Tel Aviv kezdeti növekedése a húszas évek közepén nagyrészt ezeknek a kivándorló lengyel üzletembereknek köszön-

hető. Ilyen méretekben ezt a „kapitalista” *Aliyah*-ot úgy üdvözölték, mint egy virágzó cionista kapitalizmus új korszakának bátor vállalkozását Palesztinában, és igazolva látták, hogy a kapitalizmus és nem a szocializmus tudja és fogja megteremteni az új zsidó hazát.

Arlosoroff két cikket is írt erről a Negyedik *Aliyah*-ról. Az egyiket 1925-ben, a tetőponton, a másikat egy évvel később, amikor a „buborékok szétpukkantak”. Mindkét cikk ritka példája a társadalmi elemzéshez szükséges éles kritikai érzéknek.

Arlosoroff nem tagadja a Negyedik *Aliyah* elért eredményeit; növekedett a zsidó népesség Palesztinában, különösen Tel Aviv környékén, növekedett a gyártási kapacitás, és Palesztina végre hasonlítani kezdett egy európai fogyasztóorientált társadalomhoz („mindez a legutóbbi varsói divat szerint értendő”).

Mégis, már az első cikkben, amikor a cionista mozgalom dicshimnuszokat zengett a nagy áttörésről, Arlosoroff – bár idézte az eredményeket – rámutatott a korlátokra is. Igaz, hogy ez a bevándorló tömeg megváltoztatta az ország látképét, de elsősorban egy városi központot érintett, Tel Avivot. Ugyanakkor a városi és falusi népesség számát aránytalanná tette. A Tel Aviv-i zsidó népességnövekedés nem jelentette azt, hogy sokan álltak át a termelő foglalkozásokra, hanem a javító–szolgáltató ipart növelte, valamint tovább duzzasztotta a zsidó gazdaság már meglévő kereskedelmi és csereüzleti szektorait. Szinte egyetlen új ipari vagy kézműves vállalkozás sem született. Az újonnan Palesztinába érkezett tőkések nagyrésze telekvásárlásokba fektette vagyonát; a telekspekulációk ellenőrizhetetlenné váltak. Az országba könnyen és olcsón befolyó pénzösszegek által emelkedett az életszínvonal, de e mögött nem volt emelkedés a termelékenységben. Így alakulhatott ki egy európai nivó egy szegény, iparilag fejletlen társadalomban. Mi más ez, kérdezte Arlosoroff, ha nem visszaesés „a diaszporában jól ismert gazdasági struktúrához? Hát már megint sovány borraivalókra akarjuk alapozni társadalmunkat, ahelyett, hogy termelőképes gazdaságot hoznánk létre a zsidó nép számára?”

Arlosoroff attól tart, hogy ez a virágzás rövid életű lesz; a helyzet emlékezteti őt a hagyományos zsidó kivándorlásra, amely nem segíti elő a diaszporában élő zsidó társadalom átalakítását. Mint model a jövőben meg fog bukni, és súlyos gazdasági tragédiához vezet, adott hangot féltéseinek.

Egy éven belül Arlosoroff fájdalmas jóvendölése bekövetkezett.

Az 1926-ban publikált második cikkében szomorúan idézi vissza azokat a korábbi társadalmi és gazdasági elemzéseit, amelyek arra a következtetésre vezették őt, hogy a virágzás rövidéletű, hamis varázs csupán. Ismét leszögezte, hogy a bevándorlók túlnyomó többsége Tel Avivban telepedett le; egy olyan ház felső szintjére koncentrálódott a tömeg, amelynek alapjai még nem voltak biztonságosan lerakva. Ez alatt az egy év alatt az országba több mint két millió font sterling áramlott be. Ez jóval több volt, mint a cionista szervezet átlagos évi költségvetése. Mégis, e jelentős összeg nagy részét elherdálták. Kis részletekben használták föl ahelyett, hogy olyan nagyvállalkozásba fektették volna, ami jelentősen tudott volna lendíteni a gazdaságon. A városi zsidó népesség nagyarányú növekedését nem követte a falusi zsidó népesség párhuzamos növekedése. Ugyanakkor a mezőgazdasági termények iránt megnőtt a kereslet, amit az arab farmerek tudtak csak kielégíteni. Ebből adódott az a paradox helyzet, mutat rá Arlosoroff, hogy a Tel Aviv körüli területen az arab mezőgazdasági termelés hatalmas lendületet vett, hiszen egyszeriben jelentős új piacra tettek szert. Mi több, mivel az életszínvonal emelkedett Tel Avivban viszont az országban lényegében nem folyt ipari termelés, vagyis iparcikkek előállítására, ezért a behozott tőke nagyrésze azonnal kiáramlott az országból, hiszen a társadalom kezdett egy európai fogyasztóorientált társadalomhoz hasonlónak válni: „A mi városi népességünk, kiöltözve angol ruháiban, német csokoládét majszolgatva, arab zöldséget, ausztrál vaját, román lisztet fogyasztva, csakis adósságokat tud csinálni ...”.

Arlosoroff szerint a munkanélküliség, ami a buborék szétpukkanása után kezdődött, valójában nem is munkanélküliség. Hiszen az emberek nem munka után néztek Tel Avivban, hanem újabb befektetési lehetőségek után. De nem az iparba akartak investálni, hanem a mindig megújulni képes kereskedelembe. A konvencionális zsidó *Luftmensch* a zsidó hazában is megjelent, holott éppen ennek a diaszpórában kifejlődött eltorzult zsidó társadalmi struktúrának a megszüntetése lett volna a cél.

Arlosoroff javasolja, hogy a cionista mozgalom mentse, ami e romhalmaz közül menthető; nehogy az elégedetlen és összetört emberek elhagyják az országot. Sokakat közülük még hatékony ipari illetve mezőgazdasági munkára irányíthatnak. Arlosoroff új típusú telepeket szeretne látni, nem feltétlenül olyan radikális formában, mint a *kibbutz*-ok, hogy befogadhassák azokat, akik még egyszer hajlandók az újrakezdésre Palesztinában. Az alapvonal változatlan marad: a cionizmus egyedül a zsidó emberek munkába állításával érheti el célját. Ez a zsidó forradalom jelen-

tése, és csakis egy szocialista építőmunka — de se nem dogmatikusan marxista, se nem *laissez-faire* filozófájú — tudja végrehajtani. Arlosoroff szerint a Negyedik *Aliyah* fölemelkedése és bukása a történelem egy újabb példázata volt a cionista mozgalom számára.

II

A zsidó–arab kapcsolatok elemzésében is az vezérelte Arlosoroff-ot, hogy elméleti síkon tárja fel a két nép ellentétét. A cionista vezetők, a munkásmozgalmon kívül és belül egyaránt, nem mindig voltak jól informálva az arab társadalmat illetően; esetenként még a felületes megértéstől is tartózkodtak. Netán attól tartottak, hogy a pontosabb megértés meghiúsíthatja politikai és ideológiai küldetésük teljesítését. Arlosorff, aki szociológiai és történelmi módszereiben képzetesebb volt náluk, megpróbált nyíltan, lehetőleg előfeltevések és előítéletek nélkül, szembenézni a problémával. Az elemzés során olyan messzemenő következtetéseket tudott levonni, amelyek meghaladták a cionista mozgalmon, köztük a cionista szocializmuson belül uralkodó hagyományos bölcselkedéseket.

Egy 1921-ben írt cikkében érinti először a Palesztinai arabok kérdését. A cikkben Arlosoroff megpróbálta összegezni az 1921. évi májusi zavargások tanulságait. Végső következtetése világos, nyílt és rendkívül pontos. Palesztinában arab nemzeti mozgalom működik. Ezért a cionista mozgalom végzetes hibát követ el, ha arról győzi meg saját magát, hogy a májusi zavargások pusztán bűnöző elemek kegyetlenkedései voltak, amire az angol hatóságok erőtlenül reagáltak. Tény az, teszi hozzá, hogy a gyilkoló és fosztogató arab csőcselék között bűnöző elemek is voltak a zsidó-ellenes felkelés kitörésekor. Le kell tartóztatni és bíróság elé kell állítani őket. De hiba lenne azt képzelní, hogy a törvény szigorú intézkedéseivel megoldják a problémát. Az ugyanis sokkal mélyebben gyökerezik, és a mozgalom végre fölismerhetné, hogy „a palesztinai arab lakossággal való viszonyunk, és egyáltalán az arab nemzeti mozgalomhoz való viszonyunk nem lehet pusztán törvényesség kérdése.”

Az 1920-as évek elején a palesztinai arab nacionalizmus még eléggé gyenge volt, annál inkább kell értékelnünk Arlosoroff meglátásait. Évekkel később, még mindig érezhetőek voltak bizonyos pszichológiai korlátok, melyek sok cionista vezetőnek tették nehezzé az arab kérdés ilyen őszinte feltárását. Arlosoroff elismerte, hogy a palesztinai arab nacionalizmus

sok mindenben eltér egy európai nemzetiségi mozgalomtól. Az is igaz, hogy az arabokat nagyon gyakran az arab világon kívül álló elemek bújtatják föl. Azért a palesztinai arab társadalomban sok év alatt bekövetkezett fejlődés intenzitását nem lehet elvitatni. Nem ítélné el őket senki azért, mert a Török Birodalom végnapjait fejletlen államként érték meg. Palesztinában most egységes arab társadalom létezik, vezetőik köré tömörülnek mind a mohamedán mind pedig a keresztény arabok. Olyan többé-kevésbé sikeres akciókban vesznek közösen részt, mint a kereskedelem bojkottja, vagy üzleti sztrájkok. A palesztinai arab vezetés helyesen olvas a politikai események között, és jól értelmezi a cionista vállalkozások következményeit az arabokra nézve. Ezekre a változásokra a cionizmus nem tekinthet nemlétezőként: „Az országban itt van ez a nemzeti tömeg, melyet az arab eszmék és jelmondatok ereje tart össze.”

Mindezekből Arlosoroff két következtést von le. Amikor az érdekeknek és elkötelezettségeknek két olyan különböző rendszere, mint a cionizmus és az arab nacionalizmus összecsap egymással, mindkét félnek feltétlenül kompromisszumot kell kötnie. Kompromisszum és mérséklet kell hogy a cionista politika fő elemévé váljon, de a másik féltől is meg kell követelni ugyanezt. Másrészt viszont, tekintettel az arab gyűlölködés erejére és változatlanúságára, a cionista politikának nagyon óvatosnak kell lennie. Az arab gyűlölet a cionista vállalkozással szemben alapvető, de *intenzitása* a napi politikai eseményekkel és társadalmi klímaváltozásokkal egyenes arányban alakul. A cionizmust tehát nem szabad hogy elriassza az arab gyűlölködés (ahogyan később a *Brit Shalom* hívei állították), hanem a mozgalomnak minimálisra kell csökkenteni azokat a területeket, ahol az összeütközés lehetséges, kerülni kell az üres, szónoki, maximalista kijelentéseket, és el kell követni mindent annak érdekében, hogy féken tartsák a cionista mozgalmon belül azokat az elemeket, akik állandóan szónokolnak, és így tovább provokálják az arabokat.

Az 1929-es felkelés és a revizionisták Siratófal-akciója, amelyik csak növelte a feszültségeket, bizonyítékul szolgált Arlosoroff számára: 1921-ben felállított elmélete a probléma óvatos és pragmatikus megközelítéséről helyes volt. Az 1929-es felkelést értékelő egyik cikkében Arlosoroff megismétli nézeteit az arab nacionalizmus utolsó néhány évtizedben bekövetkezett fejlődéséről. Az 1921-es cikk óta eltelt időszakban az oktatásra fordított erőfeszítések tovább erősítették az arab nép öndatát. Egy új, nagyobb műveltségű generáció nőtt fel, viszonylag modern gondolkodású, európai eszmékkel, köztük a nemzeti függetlenségről és a politikai jogokról szóló eszmékkel átitatva. A zsidó közösség gazdasági fejlőd-

dése is hatott az arab társadalomra, ez is elősegítette a korszerű gondolatok terjedését. Ezzel egyidőben az arab nacionalizmus mérséklődött Palesztinában az 1920-as évtizedben, állapítja meg Arlosoroff. Sok arab profitált a zsidó bevándorlást követő gazdasági föllendülésből; az arab földbirtokosok, akik földet adtak el zsidó szervezeteknek és egyéneknek éppúgy, mint az arab farmerek, akik terményeiket árulták az egyre növekedő városoknak. A szerény mértékű zsidó fejlődés az arabokra is jó hatással volt; a társadalmukon belül feszülő ellentétek is viszonylagos nyugalomban voltak. Összegezve tehát, az 1920-as évtized aránylag nyugodt időszak volt Palesztinában.

Arlosoroff a Siratófal körüli provokációnak nevezte azt az akciót, ami megsértette ezt a kényes egyensúlyt, és a meglehetősen laza arab közösséget egységbe kovácsolta. Arlosoroff azzal vádolta a revizionistákat, hogy a figyelmet egy olyan jelképre – a Siratófalra – terelték, ami, bár történelmi jelentősége nagy, soha nem vált fontossá a cionista mozgalomban. És a legkevésbé sem volt köze egy új társadalom fölépítésének cionista erőfeszítéseihöz.

A Fal földrajzilag a mohamedán mecsetek szomszédságában, a Templom Hegy közelében áll. Így a revizionisták elősegítették, hogy az arab nemzeti mozgalom egy szimbólum köré mozgósítsa az arabok és mohamedánok millióit a világ minden tájáról. A mohamedán fundamentalisták, akik addig nem is igen hallattak magukról, az Iszlám szent hely veszélybe kerülésének hírére hatalmas tömegekkel vonultak föl. Meg lehet érteni, mondta Arlosoroff, hogy a mohamedán fundamentalisták miért érdeklődtek ennyire a Templom Hegy iránt; de nem értette, hogy „... hogyan engedhettük magunkat üres szimbólum- és presztizsharcba kergetni; hogyan bonyolódhattunk bele a mesterien irányított provokációk egész sorozatába? Hogyan válhat valami, ami számunkra soha nem volt igazán fontos új bálvány? Hogyan adhattunk az arab radikálisok kezébe egy olyan fegyvert, amit nemcsak a palesztinai fellah-hok, de az egész Iszlám világ ellenünk tud felhasználni? Hogyan folytathattunk érdekeinkkel ennyire ellentétes politikát, amely politika ebbe a hetekig elhúzódó mészárlásba torkollott?”¹

¹Amikor a Siratófal körüli felkelés kirobbant a nyáron, Arlosoroff Londonban tartózkodott. Miután meghallotta, hogy mi történt, a következőket írta feleségének: „Ez az egyetlen szűk kis átjáró, ami a Siratófalhoz vezet, valójában egy *cul-de-sac*; nincs kijárata és nem visz sehová. Drágán megfizetünk érte: vér, béke, idegeskedés, jóakarát, presztizs, építő szándékok, kapcsolatok és szerződések, amiket olyan néhez megtartani.” (1929. augusztus 24.)

Ez a kegyetlen valóság. Arlosoroff erősen bírálta a revizionistákat vétkes könnyelműségükért és ostobaságukért. A Siratófal mellett dönteni egyet jelentett a hagyományos cionista sorrendiség megváltoztatásával. Holott ez a mozgalom mindig is a gyakorlati szempontokat és az új társadalom felépítéséhez szükséges konstruktív javaslatokat tartotta szem előtt. Az sem igaz, mondta Arlosoroff, hogy ez a felkelés mindenképpen kitört volna. Vagyis hogy az arab szélsőségesek már ürügyet kerestek volna a zsidók elleni gyilkos támadás megindításához. Arlosoroff tagadja azt a fajta fatalizmust és determinizmust, ami azt jelentené, hogy a történelmi fejlődés során soha nem számítanak sem a saját magunk által megtett, sem a másik féllel folytatott kezdeményező lépések. A zsidó kezdeményezések befolyásolni tudják az arabok viselkedését: „Amíg a Siratófal problémája nem merült föl, addig az arab vezetőknek nem volt ilyen hatásos jelszavuk, mint most van.”

De a sérelem már megese, ezzel Arlosoroff is tisztában van, és bármennyire is megsemmisítő a kritikája a revizionisták ostobaságáról, nem helyettesíthet egy hatásos politikai akciót. Az 1929-es zavargások két dologra is figyelmeztettek. Kerülni kell a túlkapásokat, amelyek csak elidegenítik az arab népet; a mozgalomnak világossá kell tenni az arab vezetők számára, hogy a *yishuv* elég erős ahhoz, hogy a fenyegetésekkel és az erőszakkal szembeálljon. A *yishuv* két szélsőséges pontjának gyengéseit is igazolták ezek a zavargások. A szélsőségesen pacifista *Brit Shalom* nem talált támogatót az arabok között. Ez a frakció, csakúgy mint a revizionista sovinszták, a valóságtól messze elrugaszkodva, ködös és elvont jelmondatokra épít. A cionista szocialista mozgalom legszókimondóbb vezetőjeként Arlosoroff rámutatott a revizionista ideológia veszélyes következményeire. Ezért sok revizionista szemében Arlosoroff lett a fekete bárány (*bête noire*). Két szempontból bírálta a revizionista magatartást. Először is a revizionisták, miként a többi európai jobboldali tömegmozgalmak az 1920-as években és az 1930-as évek elején, az erőt, a hatalmat bálványozták. Arlosoroff morálisan elítélte ezt. De a hatalom iránti rajongás ellenére a revizionisták nem voltak képesek fölmérni erőfitogtató céljaikat. Ez viszont politikailag veszélyes. A szóbeli erőszak és a gyakorlati gyengeség revizionista ötvözete csak provokálta az arab közvéleményt, erősítette közöttük a szélsőséges radikális vonalat, és a briteket arra készítette, hogy hagyjanak fel a megbékélés politikájával. A *Betar*, egy revizionista ifjúsági mozgalom, „a fiatalok bizonyos csoportjánál nacionalista frazeológia használatát” vezette be, „saját céljaik kielégítésére sem

alkalmas akaratot oltott beléjük”. Az erőnek persze lehetnek forrásai az egyes történelmi szituációkban, de a retorika ereje a tehetetlenséggel párosítva Arlosoroff szerint a lehető legrosszabb.

A történetek után Arlosoroff az angol mandátumú kormánnyal való egyre intenzívebb együttműködést sürgeti. A zavargások miatt a britek együttérzése az arabok felé fordult, amit Arlosoroff egyértelműen a revizionista provokációnak ró fel. A brit és a cionista érdekek nem ütnek el teljesen egymástól, ahogyan azt a revizionisták állítják. Ez a nézet naiv és rövidlátó. Az pedig egyenesen az ostobaság netovábbja, hogy a „Brit Birodalom határait zsidó légiókkal őrzik”, ahogyan ezt Jabotinsky gondolta. Diplomáciai tapasztalataiból merítve Arlosoroff számos példát hoz fel a brit-cionista kapcsolatokról: a Parlamentben, a Whitehall-ban, a brit közhivatalokban, a palesztinai brit hivatalnokokkal; egyáltalán a gyarmatbirodalom bürokratikus rendszerével esetenként szembekerülő zsidó állampolgár példáját említi. Ezekben a területeken többnyire a szorosabb brit–zsidó kapcsolatot szorgalmazzák, de időnként a brit–arab kapcsolatot is erősítik. Ennek a sokszínű kapcsolatnak nagyon óvatos és érzékeny olvasata lehet csak irányadó a cionista diplomácia számára, mert akár akarják, akár nem „... nincs fontosabb a cionista mozgalom számára, mint erősíteni a szövetséget Angliával... Ebben a kapcsolatban sokszor kell lenyelni a sérelmeket és a hátrányos megkülönböztetés keserű piruláit. A dolgok fontosak lehetnek számunkra, de másodlagosak az ügy szempontjából.”

A Mapai Központi Bizottságának 1933. január 19-i ülésén is erről a kapcsolatról beszélt Arlosoroff. Véleménye szerint növelni kellene a zsidó részvételt az „egyik napról a másikra élő” kormányban, noha a britek sok ponton az arab közreműködést tartották előnyösebbnek. Kissé ironikus, hogy a központi bizottság ezen ülésén Arlosoroff-ot, a *Hapoel Hatzair* egykori tagját – ez a párt mindig is kétkedve nézett az állami hatalomra – Ben Gurion „etatizmussal” vádolta; az a Ben Gurion, a Poalei Zion egykori tagja, akit a *Histadrut* erő-centrikus politikai gépezetével azonosítottak. De Arlosoroff a realitásokról beszélt, nem az ideológiáról. Palesztinában egy brit mandátumú kormány működik, mondta. Bürokratikus szervezettel rendelkezik, ellenőrzik a költségvetést és az ellátást, emelik az adókat, és működésének fő célja természetesen a növekedés. Mivel a *yishuv* az utóbbi időkben gyanakodni kezdett erre a kormányra annak arab-párti elhajlása miatt, ezért a *yishuv* megpróbált az önállóság

újtára lépni, kiépíteni az önkormányzat autonóm szerveit (a Zsidó Ügy-nökség-et, a *Va'ad Leumi*-t, stb.).

De a *yishuv* bojkottja, illetve a cionista munkásmozgalom ellenál-lása önmagában még nem vetett véget a brit mandátumú kormánynak. Egyébként sem igaz, hogy a kormány minden intézkedése az araboknak kedvezett volna; a *yishuv* tartózkodása az együttműködéstől olyan ügyek-ben, mint mezőgazdasági fejlesztés, víz- és földtartalékok kiaknázása, adórendszer, oktatás és állami hivatalok megtöltése, csak azt eredmé-nyezte, hogy a kormány összetétele egyre inkább brit és arab összetételű lett, a zsidókat szinte teljesen kiszorítva. A *yishuv* jogosan vitázik a kormánnyal a vízellátásról, mivel az kedvezőbb helyzethez akarja juttatni a már meglévő arab falvakat a tervezett zsidó településeknél. A vízgazdál-kodás központi irányítása elengedhetetlen, de ha a kormány vízgazdál-kodási bizottságai zsidó tagjainak száma tovább csökken, akkor az arab képviselők száma növekedni fog. Továbbá, ha a cionista mozgalom ellenzi a föld erőforrásainak kiaknázására készített tervezeteket, akkor hamarosan hasznosítható földtartalékok nélkül marad az ország, amivel a mozgalom csak egyetemes fölháborodást vív ki magának, amiért kifosztotta és gyö-kértelessé tette az arab fellah-hokat. Hasonlóképpen azt is ellenezheti bárki, hogy brit javaslatra vezessék be Palesztinában a jövedelemadó-t (mivel a jövedelem nagyrészt zsidó forrásból származik, de az arab szek-torban használnák föl), de egy modern állam nem létezhet jövedelemadók nélkül, pusztán csak a fogyasztási adókkal. Az elviek miatt nem ellenez-heti a szocialista mozgalom a jövedelemadó bevezetését.

Röviden: a brit kormányból való egyre nagyobb distancia tartásával a mozgalom azt kockáztatta, hogy tovább gyengíti a zsidó befolyást. Arlosoroff – mint a cionista mozgalom általában – ellenzi egy Törvény-hozó Nemzetgyűlés létrehozását (amely a zsidó népesség kisebbségi hely-zetének állandósítását jelentené); ugyanakkor a *yishuv*-nak sokkal aktí-vabb szerepet kell játszania az ország irányításának különböző területein. A zsidóknak részt kell venniük a helyi és területi vízügyi hatóságok és az oktatási csoportok munkájában. Több képviselőt kell küldeni az állami hivatalokba (ahol mostanáig szinte csak angolok és arabok dolgoztak), stb. Ha nem növekszik a zsidó részvétel a kormányzás szerkezetében, ak-kor állandósul a kisebbségi helyzet. Ezért nem elégséges a zsidó autonóm intézményrendszer kiépítése.

Arlosoroff 1932. június 20-i Weizmannhoz írt leveléből kitűnik, hogy a kormányban való részvétel kérdésében csak ez lehet a reális és józan

hozzáállás. A levélben, amely alig fél évvel a Mapai Központi Bizottságához intézett beszéd *előtt* íródott, Arlosoroff először és utóljára jósolja meg egy olyan „átmeneti szakasz lehetőségét, amelyben a zsidó kisebbség forradalmasított úton fogja kormányozni az országban élő arab többséget”.

A levél valaha azt sugallta többek számára, hogy Arlosoroff élete végén eltávolodott a cionista munkaspárt fokozatosság elvét hirdető politikájától, és a revizionisták hatalmi politikájához hasonló vonal felé fordult. De nem így történt, hiszen fél évvel később a Mapai gyűlésén tartott beszédében a britekkel való szoros együttműködést szorgalmazza. Hogyan értelmezzük hát ezt az „elrugaszkodást”?

Nem helytállóak azok az érvek, melyek a Weizmannhoz írt levél nézeteit a politikai és egyéni stresszes állapot tükröződésének tartják. Arlosoroff levele az 1930-as évek revizionista elképzeléseitől teljesen eltér, hiszen Arlosoroff már kevésbé hisz abban, hogy megtalálják a közös nyelvet – egy *akármilyen* közös nyelvet – a britekkel. „Ostobaságnak” bélyegzi a revizionisták reményét; ugyan mikor fognak a britek Palesztinában egy zsidó rezsimet létrehozni? Ez azt jelentené, hogy a britek elvégzik a piszkos munkát a zsidók helyett. Nevetséges ilyet még csak képzelni is.

A Weizmann-hoz írt levél háttere persze sokkal bonyolultabb. Az 1932-es palesztinai helyzet (a náci németországi előretörését megelőző időszak ez) Arlosoroff szerint megoldhatatlan. Az arabok nem elég erősek ahhoz, hogy megsemmisítsék a *yishuv*-ot, de a zsidók sem elég erősek ahhoz, hogy biztosítsák a zsidó közösség további fejlődését. Ez a zsákutca, állítja Arlosoroff, azt jelenti, hogy nem tudják a végleges zsidó többség létrejöttét garantálni Izrael földjén. A cionizmus így nem éri el céljait, és a mozgalom semmilyen eszközzel nem képes arra kényszeríteni a briteket, hogy a cionistáknak adják át a mandátumot. Az 1929-es válság a holtpontra juttatta *yishuv*-ot; Arlosoroff most azt az Archimedes-i ponton keresi, ami kimozdítja innen a cionizmust.

Vajon mi változtatta meg Arlosoroff komor meglátásait? Mi történt az 1932. júniusától 1933. januárjáig eltelt időszak alatt? Mi készítette őt a központi bizottság ülésén elmondott beszédében arra, hogy a kormányban való teljesebb részvételre szólítson fel? A dilemma, amellyel Arlosoroff mindkét esetben szembe kerül, ugyanaz: hogyan lehetne biztosítani a *yishuv* határozott megerősödését. Csakhogy 1932 derekán erre semmilyen reális esélyt nem lát, míg 1933 elején, néhány nappal a náci hatalomra

jutása előtt, Arlosoroff is érzékelti tudta a radikálisan változó világpolitikai helyzetet, és egy másik stratégia mellett döntött.

A Weizmannak írott levélben, mely a palesztinai zsidók és arabok közötti patthelyzetből indul ki, Arlosoroff felvázolja a cionista mozgalom előtt álló négy különböző lehetőséget: (a) a status quo elfogadását, amely egy fatalista megbékéléshez és a legteljesebb beletörődéshez vezet; (b) beismerését annak, hogy a cionista vállalkozás nem megvalósítható; (c) a hatalom megosztását, és (d) a zsidó kisebbség diktatúráját, mely a britek és az arabok ellen egyformán irányul.

Az első két lehetőséget persze el is veti, ez érdekeikkel ellentétes lenne. Érdekesek viszont kétségei, amelyek a hatalom megosztásával kapcsolatban (c) merülnek föl. Azzal érvel, hogy Palesztina 1932-es demográfiai szerkezete alapján (a náciik előretörése nyomán kialakult tömeges zsidó kivándorlás előtt vagyunk!), a zsidók még a zsidó állam számára kijelölt területen is kisebbségben lennének. Jeruzsálem problémája egyébként sem oldható meg a hatalom megosztásával. Ezekután nem marad más, mint a legradikálisabb megoldás fontolóra vétele.

A levél, amely az 1932-es év közvetlen hatása alatt és különös háttérben íródott, éppen a fenti elemzés által válik érthetővé. Arlosoroff nem elvi okokból utasítja el a hatalom megosztását. Nem állítja, hogy a „hazát nem lehet földarabolni”, ahogyan a revizionisták mondanák. Az ő érvei gyakorlatiak: a pillanatnyi demográfiai helyzetben még ez a felosztás sem biztosíthatja egy zsidó többségű állam létrejöttét. Történelmietlen dolog lenne azon gondolkodni, hogy mi lett volna Arlosoroff hozzáállása a kérdéshez, ha még a második világháború után, a Peel Bizottság idején is élt volna. Az 1933–37-es tömeges kivándorlás, amikor is majdnem megkétszereződött a zsidó népesség Palesztinában, radikálisan változtatta meg az 1932-es viszonyokat. Arlosoroff tehát láthatta volna, hogy a zsidó többség kialakulása lehetséges ebben az országban. Ilyen értelemben tehát a megosztás reális lehetőséggé vált volna, sokkal inkább, mint a lényegesen radikálisabb „zsidó kisebbségi forradalmi diktatúra”. Akárhogyan is, még az 1932 júliusa és 1933 januárja között eltelt két hónap is megváltoztatta Arlosoroff érvelésének hangnemet.

A Weizmannak írt levél a maga nemében különben is egyedülálló: Arlosoroff sehol máshol nem hangoztatott ennyire eretnek tanokat. De miért pont Weizmannat választotta ki annyi ember közül, hogy ezeket a radikális elképzeléseit kifejtse? Miért nem másnak a cionista mozgalomból (vagy éppenséggel a munkásmozgalomból), akinél hatásosabban ért volna

célt ez a „harcis riadó”? A dielmma, amellyel Arlosoroff szembe került, eléggé reális. De érvelése, különösen a Weizmann-hoz írt levélben, egy népszerűtlen ügy védelmezőjének érvelése. Végletekig kiélezett az állítás; meglehet, Weizmann és rajta keresztül brit partnereit akarja meggyőzni palesztinai politikájuk katasztrófális végeredményéről.

Ráadásul bárki, aki ezt a levelet, mint a britekkel szembeni reálpolitika alapját értelmezi, szinte azonnal észre veszi, hogy hiányzik belőle *a* premissza, ami pedig Arlosoroff számára mindig is döntő volt. Még ha el is kell fogadni egy ilyen forradalmian diktatórikus politikát, mi ennek a reális alapja a fennálló hatalmi struktúrában? A revizionisták premisszák nélkül is állítottak bizonyos dolgokat, de Arlosoroff, ez a higgadt politikus soha. Igaz, negyedik „változatának” (d) aspektusai emlékeztetnek az 1948-ban Palesztinában végsősoron kialakult helyzetre; legalábbis néhány szempontból. De a zsidó közösség ekkor már a második világháborúban erősen legyengült Nagy Britanniával állt szemben. 1948-ban a *yishuv* egész stratégiája a hatalom megosztásának elfogadásából, nem pedig visszautasításából indult ki. Minden nyilvánvaló hasonlóság ellenére ez egy egészen más film forgatókönyve volt. Ugyanezen reális megfontolások alapján értékelhetjük Arlosoroff érdeklődését, sőt támogatását a zsidók transzjordániai földek vásárlására tett kísérletet illetően. Ez is ebben az időszakban történt (1932–33), és ismét utat nyitott a már említett (félre)értelmezéseknek. Ezek szerint Arlosoroff utolsó éveiben közeledett ahhoz a hagyományos revizionista állásponthez, amely Transzjordániát az izraeli föld integráns részének tekintette. Mégis, mint az kiderül, lelkesedése nem a területi terjeszkedés erőfeszítéseinek szól. Most egy másik paradox helyzetben találja magát.

Korábban már említettük, hogyan próbál Arlosoroff meggyőzni az 1921-es és 1929-es zavargások hajnalán arról, hogy a cionista törekvéseket az arab érzékenység legkisebb súrolásával kell végrehajtani. A cionizmusnak ragaszkodnia kell céljai eléréséhez, de ugyanakkor meg kell próbálnia minden lehetőt megtenni, hogy ne kerüljön szembe az arab közvéleménnyel. Meg kell próbálnia a minimálisra csökkenteni a két nép közötti súrlódási felületeket. 1933 januári, a Mapai Központi Bizottságához intézett beszédében, Arlosoroff azt is elmondta, hogy az 1929-es zavargások egyik súlyos következménye volt, hogy az arab földbirtokosok egyre kevésbé voltak hajlandóak zsidó egyéneknek vagy intézményeknek földet eladni. Hogy mindez a fokozódó nacionalista érzelmekkel magyarázható, vagy azzal, hogy szélsőséges elemek megfélemlítették az arab

lakosságot, a probléma szempontjából közömbös. Arlosoroff számára is csak az a tény marad, hogy 1929 következtében látványosan csökkent a palesztinai földvásárlás lehetősége.

De mit tegyen a cionista mozgalom egy ilyen helyzetben, mikor földtartalékai megfogyatkoznak? Arlosoroff pontosan tudja, hogy a palesztinai zsidó földterületek további kiterjesztése nélkül az egész cionista vállalkozás megghiúsulhat. Minden további tömeges földszerzési kísérlet Palesztinában vagy heves arab ellenállásba ütközik, vagy pedig a brit jogrend bevezetéséhez vezet; az pedig erősen szabályozná, akár törvényen kívül is helyezhetné az ilyen földszerzéseket. (Ez az, ami valójában be is következett az 1939-es „White Paper” életbe léptetésével.) Arlosoroff fél még csak gondolni is a földszerzések ilyen beszüntetéséből adódó következményre, a zsidó bevándorlás megnyírbálására.

Ezért lehetőségeket keres arra, hogy Palesztina olyan térségeiben vásároljanak földet, ahol az arab lakossággal való súrlódások jelenlegi szintje alacsony, ahol maga az arab lakosság nem túl sűrű, ahol a tömeges földszerzési akciók nyilvánosság nélkül véghez vihetők, és amelyeket addigra már, akár a legkisebb mértékig is, zsidó földek vesznek körül. Amikor Arlosoroff meghallotta, hogy Abdullah transzjordániai emír és néhány más transzjordániai beduin sejk politikai és gazdasági megfontolásoktól vezérelve nagy kiterjedésű földek zsidó kereskedőknek való eladását fontolgatják, megérezte ebben az egyedülálló lehetőséget. Ez biztosíthatta a leendő zsidó települések földszükségletét egy, az akkori közvélemény figyelmén kívül eső térségben.

Akkor hát itt húzódik az ellentmondás: Arlosoroff figyelmét nem a nagy területi elképzelések irányították Transzjordániára. Éppen ellenkezőleg. Arlosoroff megértette annak a szükségességét, hogy *minimálisra* kell csökkenteni a súrlódási felületet az arabok és a zsidók között, és ugyanakkor meg kell őrizni a cionista mozgalom új társadalmat létrehozó építő elemeit. Arlosoroff törekvése, hogy kiterjesszék a zsidó településeket Transzjordániára paradox módon realizmusából, nem pedig a maximalizmusából ered. De mindez halva született ötlet maradt.

Arlosoroff egyszemélyben volt ragyogó intellektuális és gyakorlati politikus. Elméleti eszközeit egyaránt alkalmazni tudta a cionista, illetve az általános szocialista viszonyok, a történelmi valóság elemzésénél. Igaz ugyan, hogy ezek az intellektuális erények nem mindig tűntették őt fel jó színben a cionista mozgalom és a cionista munkásmozgalom éles harcai közepette. Az a tény, hogy a cionista munkásmozgalom vezetői közül

Arlosoroff-ot érte a legtöbb kritika a revizionisták részéről, azt mutatja, hogy szellemi zsenialitása gyakran sodorta őt gyakorlati politikai zűrzavarba.

Szellemi öröksége azonban vitathatatlan: a napjainkban Izraelben folyó vita a cionizmus céljait illetően nem hagyhatja figyelmen kívül Arlosoroff meglátásait a hatalom korlátairól, és a zsidó állam és arab szomszédai kapcsolatainak struktúrájáról.